

ME'ÂLÎ

(d. 895/1490?- ö. 943/1535-36)

divan şairi

II. Bâyezid devrinin ünlü bilgin ve kadılarından Mustafa bin Evhâdüddîn Yarhisari'nin (ö.1505-6) oğludur. 895/1490 yılında dünyaya geldiği tahmin ediliyor. Asıl adı Mehmed olup İstanbul kadılığına kadar yükselmiş önemli bir kişinin oğlu olduğu için babasına nisbeten Yarhisarioğlu, köse olduğu için de Köse Me'âlî lakabıyla tanındı. Me'âlî, anne tarafından da ünlü Fenârî ailesine mensuptur. Arapça ve Farsça öğrenimini de kapsayan iyi bir tahsil gördü. Me'âlî, uzun burunlu, garip görünüşlü ve köse biri olduğu için kaynaklar fiziki görüntüsü hakkında da ayrıntılı bilgiler vermektedirler. O, güleç yüzlü, şirin sözlü, zayıf vücutlu, alıngan, şakacı biridir. İlmî kapasitesi ve İstanbul kadılığı gibi devletin üst seviyede görevlerinden birine yükselmiş bir zatın oğlu oluşu, ailesinin konumuna uygun bir öğrenim görmesi, Me'âlî'nin de devrinin ileri gelen isimlerinden biri olmasını gerektirdiği, hiç olmazsa öğrenimini tamamlayınca iyi sayılacak bir göreve tayin edilmesi beklendiği halde o, hezeliyata düşkünlüğü ve gençliğinde toplumun ayak takımıyla düşüp kalkması yüzünden hak ettiği yerlere gelemeyen kasaba kadılıklarında kalmıştır. Mülazemetini takiben uzun süre boşta kaldı. Niyeti müderris olmaktı, fakat ahlâkî zaafı yüzünden bu göreve tayin edilmedi. Sonunda kadılığa razı oldu ve Mihaliç, Kepsud ve Fırt'a kadı tayin edildi. Bir süre sonra Denizli kadılığına talip olduysa da yine aynı sebepler yüzünden tayin edilmedi. Ardından Sofya ve Filibe'de kadılık yaptı. Şehzadeliğinden tanıdığı Kanûnî Sultan Süleyman'ın tahta çıkması üzerine hayatı boyunca uhdesinde kalmak üzere Gelibolu kadılığına, Bolayır tevliyeti de eklenerek atandı. Bu yolla on yıl kadar rahat bir ömür sürdükten sonra Gelibolu'da öldü (943/1535-36) ve oraya gömüldü.

Me'âlî neşeli mizaçlı, hafif meşrep, kendisini görenlerin gülmeden edemedikleri garip görünüşlü, köse bir adamdı. Mesleğinde yükselememesinde fiziki görüntüsünün de rolü olduğu gerçektir. Fakat bu zaafı yanında şairin meslekî bakımından geri kalmasına sebep olan bir diğer özelliği, şiirlerinde hezle ve müstehcenliğe, devrin anlayışını zorlayacak ölçüler içinde yer vermiş olmasıdır. Divan şiiri, bu iki meseleye de açık bir yapı sergilemekle birlikte kuşkusuz bunun, devrin örfü içinde bir sınırı vardı. İşte Me'âlî, bu sınırı zorladığı, hatta zaman zaman onu aştığı için gerek mesleki, gerekse özel hayatında sıkıntılara düşmüştür. Kaynaklarda bu durumla ilgili olarak nakledilen anekdotlar vardır.

Me'âlî'nin tek eseri *Divân*'dır. Kaynakların söz ettiği mürettep divan günümüze ulaşmamıştır. Fakat bu eser daha kendi yaşadığı dönem olan 16. yüzyıl tezkirecileri tarafından kayıp bir eser olarak tanımlanmaktadır (İsen 1994: 271). Bu divan, mevcut nüsha ve mecmualar taranarak Edith Ambros tarafından yayınlandı. *Me'âlî Divânı*, 1 kaside, 1 Arapça kıt'a, 5 tarih, 8 murabba, 1 destan, 270 gazel, 36 Türkçe kıta ve 61 müfreden meydana gelmektedir. Ambros'un toplayıp neşrettiği divan, mürettep divan özellikleri göstermez. Me'âlî'nin *Divân*'ı içinde dikkate değer örnek şiirlerden biri, 8 heceli, semai tarzında kaleme alınmış olan destandır. Destan, Osmanlı tarihlerinde Şeytankulu adı verilen Şahkulu Baba Tekeli veya Karabıykoğlu'nun Osmanlı devletine isyanını anlatan (1511) ve bu isyana II. Bayezid'in müdahalesini isteyen bir metindir. Destan, elimizde bulunan heceyle yazılmış ilk tam şiir olması açısından önemlidir. Bu şiirin dikkat çeken bir diğer özelliği de hece ve aruz birlikteliğinin divanlarda 18. yüzyılda başlayan bir gelenek olmayıp başlangıçtan itibaren hep var olduğuna göstermiş olmasıdır.

Bilindiği gibi divan şairi, içten doğuş yerine dışardan alınmış ve öğrenilmiş bir muhtevayı gündeme getiren kişidir. Şair, doğrudan doğruya kendisi olmak yerine geleneğin gösterdiği duyuların ifadecisi olduğu için adeta daha önce yazılmış bir senaryoda rolünü icra eder konumdadır. İşte Me'âlî, yaşadığı çağda klasik şiirin bu genel özelliklerine karşı çıkan, şahsi

Açıklama [MD1]: İsmi bütün uzatmaları konacak, isimdeki ayın ve hemzeler gösterilecek, büyük harfle ve bold yazı karakteriyle yazılacak.

Açıklama [MD2]: Aynı mahlaslı başka şairler var ise, ayırdedici doğum yeri ve/veya adı yazılacaktır: ME'ÂLÎ, Ahmed

Açıklama [MD3]: Bütün tarihinin hicri ve miladi tarihleri beraber yazılacak.

Açıklama [MD4]: Doğum tarihi biliniyorsa d. 1490 şeklinde, şüpheli ise d. 1490? şeklinde, bilinmiyorsa da ? ile gösterilmelidir.

Açıklama [MD5]: Ölüm tarihi ö. 1535 şeklinde, hicri tarihin miladi tarihe çevrilmesi bazen iki tarih ortaya çıkarmaktadır, bu durumlarda ö. 1535/36 şeklinde; ölüm tarihi bilinmiyorsa ? ile gösterilmelidir.

Açıklama [MD6]: Bold yazı karakteriyle, sadece ilk harfleri büyük yazılacaktır. Aşık, tezkire yazarı, nasihatname yazarı vb. niteliyici ibareler konulacaktır. Sadece şair ise bu şekilde kalacak.

Açıklama [MD7]: İsimlerdeki uzatmalar, ayınlar ve hemzeler gösterilecektir.

Açıklama [MD8]: Aileye ait bilgiler.

Açıklama [MD9]: En başta isimden sonra doğum tarihi verilmiş olmakla birlikte, bu durumu açıklayıcı bir bilgiye gerek varsa metinde de verilmelidir.

Açıklama [MD10]: Asıl adı, mahlası ya da varsa lakabı belirtilmelidir.

Açıklama [MD11]: Aileye ait bilgiler.

Açıklama [MD12]: Öğrenim durumu.

Açıklama [MD13]: Ölüm tarihi, ölüm yeri ve mezarına dair bilgiler.

Açıklama [MD14]: Mesleki konumu, göreve atanma ve bununla ilgili değerlendirmeler.

Açıklama [MD15]: Şairin gelenekle çatışmasını ifade eden bir durumu gösterdiği için eklendi. Yazılacak maddelerde bu tür özel değerlendirmelere eğer varsa yer verilmelidir.

Açıklama [MD16]: Bu bölüm her şair için söz konusu olamayacak özel bir bölüm ama onun hayatıyla ilgili önemli bir bilgi olduğu için yer verildi.

Açıklama [MD17]: Eser ve eserle ilgili değerlendirmeler.

yaşayış, arzu ve sıkıntılarını şiire yansıtan görüntüsüyle dikkat çeken biridir. Fakat belirtmek gerekir ki izlediği bu yol, çağının örfüyle uyuşmadığı için yazdıkları şahsen kendisine zarar vermiş, bu ölçüler içinde de çok fazla takipçi bulmamıştır. Muhtevanın ötesinde yine kendi durumunu anlatmaya uygun bir şekil olarak görüldüğü için divanda murabba ve kıt'a nazım şekli ile müfredlere, öbür şiirlere oranla fazla yer verilmiştir. Meâlî, şiirlerinde umumiyetle sade bir dil kullanmıştır. Bu şiirler, ince bir alay ve yergiyi de ihtiva ederler. “Kedi Mersiyesi” böyle bir örnektir. Fakat bu şiirlerin en dikkate değer özelliği, zaman zaman geleneğin sınırlarını zorlayan müstehcenliklere yer vermesidir.

Açıklama [MD18]: Etkilediği ve etkilendiği kişiler açısından bu tarz değerlendirmelere yer verilmelidir.

Açıklama [MD19]: Bu bölüm her şair için söz konusu olamayacak özel bir bölüm ama onun eserleri ve mizacı ile ilgili önemli bir bilgi olduğu için yer verildi.

Kaynakça

- Akbayar, Nuri (hızl.) (1996). *Mehmed Süreyyâ, Sicill-i Osmanî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Ambros, Edith (1982). *Candid Penstrokes The Lyrics of Meâlî, an Ottoman Poet of the 16 th. Century*. Berlin: K. Schwarz.
- Canım, Rıdvan (hızl.) (2000). *Latîfî, Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsuratü'n-Nuzemâ*. Ankara: AKM Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1985). “Bir Divan Neşri Üzerine Notlar”. *Erdem* 1 (3): 801.
- Fâizî. *Zübdetü'l-Eşâr*. Süleymaniye Ktp. Şehid Ali Paşa. nu.1877. 84b.
- İpekten, Haluk vd. (1988). *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ankara: KB Yay.
- İsen, Mustafa (hızl.) (1994). *Alî, Kühü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*. Ankara: AKM Yay.
- İsen, Mustafa (1991). “Divanlarda Heceyle Yazılmış Şiirler”. *Türk Kültürü Araştırmaları* XXXIX/1-2: 204.
- İsen, Mustafa (2003). “Me’âlî”. *İslam Ansiklopedisi*. C. 28. İstanbul: TDV Yay. 201-202.
- Kılıç, Filiz (hızl.) (2010). *Aşık Çelebi, Meşâirü's-şuarâ*. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- Kurnaz, Cemal ve Mustafa Tatçı (hızl.) (2001). *Nail Tuman, Tuhe-i Nâilî*. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Kut, Turgut (1984). “XVI. Yüzyıl Divan Şairlerinden Meâlî'nin Hece Vezinli Bir Destanı”. *Folklor ve Etnoğrafya Araştırmaları*. İstanbul.
- Kutlu, Mustafa (1986). “Me’âlî”. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*. C.6. İstanbul: Dergah Yay. 166-167.
- Kutluk İbrahim (hızl.) (1978). *Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü's-şuarâ*. Ankara: TTK Yay.
- Nev'izâde Atâî (1852). *Şakayık Zeyli*. İstanbul.
- Riyâzî. *Riyazu's-şuarâ*. Nurosmaniye Ktp. 3724. 129b.
- Sungurhan Aysun (hızl.) (2008). *Beyânî, Tezkiretü's-Şuarâ*. Ankara: Kültür Bak. Yay. E-kitap: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/dosya/1-215416/h/giris.pdf> [erişim tarihi: 20.03.2013]
- “Meâlî”. *Büyük Türk Klasikleri*. C.3. İstanbul: Ötüken Yay. 234.

Açıklama [MD20]: Hem Arapça hem Farsça isim yazılışlarında her kelimenin ilk harfi büyük olmalı.

Anahtar Kelimeler

Me’âlî, divan şiiri, Anadolu/Osmanlı sahası, 16. Yüzyıl, Dîvân-ı Me’âlî, d. 895/1490, ö. 943/ 1535/36, müderris, kadı.

Key Words

Me’âlî, divan poetry, Anadolu/Ottoman area, 16th century, Dîvân-ı Me’âlî, b. 895/1490, d. 943/ 1535/36, müderris, kadı

Ключевые слова

Açıklama [MD21]: Bu tabirlerin İngilizce karşılıkları yerine aynı kalmalı.

Меали, диванная поэзия, территория Анатолии/Османского государства, 16-век,
Диван-и Меали, р. 895/1490, с. 943/ 1535/36, мудеррис, кади.

Prof. Dr. Mustafa İSEN

Madde Yazım Tarihi: 01 Mart 2013

Güncelleme Tarihi:

Eserlerinden Örnekler

Mersiye-i Gürbe

I

Çıkdun elden n'edelüm ansızun eyvâh pisi
Yandun ölüm odına derd ile nâ-gâh pisi
Hasretâ şîr-i ecel buldı sana râh pisi
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

II

Kanı ol bebr bakışlu kanı ol şîr-i zaman
Kanı ol virmeyen aslan ile kaplana eman
Kanı ol olduğu evde komıyan hiç sıçan
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

III

Katı lâg-bâz idi gâyetde eyü kişiyidi
Gökde uçan kuşu avlamak anun işiyidi
Yidüğü çörek idi dibleyidi pişiyidi
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

IV

Serçe dutar gibi dutardı tavukla kazı
Kendü akranı gibi şîr ile iderdî bâzî
Niçe kâfir sıçan öldürmiş idi ol gâzî
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

V

Gâh tesbîh geçürürdi gehî banlar idi
Ahiret korkusunu bilür idi anlar idi
Bû Alî görse zekâsını anun tanlar idi
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

VI

Aglamakdan ana gözsüz sepel oldı a'mâ
Kıldı maymûn tenini kanlu yaşı kızıl ala
Kurd u dilkü taga düşdiler oluban şeydâ

N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

VII

Şîr-i merd idi bahâdurdu yavuz gürbeyidi

Yaşlu sanman anı genc idi katı körpeyidi

Bıyığı kıllarınun her biri bir harbeyidi

N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

VIII

Cenge basar idi kasd idicek şîr-i neri

Pençesile tutar atar idi evranı beri

Hîç kaçırmazdı yetişüp tutardı keleri

N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

IX

Hûb âvâz ile ol şâm u seher mavlar idi

Sansarı hîç mecâl itmez idi avlar idi

Ana öykünmez idi şîr abes gavlar idi

N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

X

Görse bogardı baragı kovar idi çakalı

Yolar idi eline girse keçinün sakalı

Her ögünde yir idi keklık ile boz bakalı

N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XI

Derisi kakum u semmûr ü vaşakdan yeg idi

Râst idi hüsnı gibi hulkı dahi göğçeg idi

Kedi sanman anı ol bir ala gözli beg idi

N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XII

Her seher kalkar elini yüzini yur idi ol

Katı pâk idi vü her vech ile ma'mûr idi ol

Kimse bilmezdi anun kadrini bir nûr idi ol

N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XIII

Degme güyendeye yog idi anun âvâzı

Zühre işitse sadâsın bıragurdu sâzı

Hîç sevmezdi ne sūffiyi vü ne gammâzı

N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XIV

Rûhî şâd ola ki incitmez idi kimseneyi
Ne gönindeki biti ne kulagında keneyi
Paşa ile başı hoş idi severdi teneyi
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XV

Anrasa heybet ile inler idi kevn ü mekân
Mavlasa sît ü sadâsile tolar idi cihân
Defterin dürdi anun (hayf) bu devrân-ı zaman
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XVI

Katı nuhsind idi dilkü gibi çok yaşlu idi
Kurd ile hasm idi kaplan ile savaşlu idi
Serv-kadd idi ala gözlü kara kaşlu idi
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XVII

Sever idüm ben anı cân ile mahbûb gibi
Her gice koyar idüm koynuma bir hûb gibi
Pâk iderdî ev için kuyruğı cârûb gibi
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XVIII

Kurtarırdı yılan agzına düşen kurbagayı
Yuvalardı sıçan oynar gibi kaplumbagayı
Taşağı kılına saymaz idi dizdâr agayı
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XIX

Kâmil idi hem edeblü idi hem uslu idi
Akıl idi eyü soy idi kişi aslu idi
Receb ayıdı vefât itdüğü güz faslı idi
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XX

Ey Me'âlfî anun öldüğünü kim aglamaya
Acıyup hasret ile cânını kim daglamaya
Cûş idüp kanlı yaşı seyl oluban çağlamaya
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi

XXI

Şimdidengiru sıçan duta bütün dünyâyı
Gemüre hegbeyi çuvalı dele torvayı

İnlede yohsulı vü yohsu ede hem bayı
N'edelüm âh pisi n'eyleyelüm âh pisi.

İsen, Mustafa (1993). *Acıyı Bal Eylemek, Türk Edebiyatında Mersiye*.
Ankara: Akçağ Yay. 138-142.

Destan

Kendü elünde düredi
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş
Çıktı ellere yürüdi
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Çok devletlülür yog oldu
Taglar bayı turag oldu
Bir Türk elünde beg oldu
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Görün netdi Şah-kulıyı
İndi yaykadı yalıyı
Aldurdun Anatoluyı
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Akıl ayın bayın oldu
Bir acayib oyun oldu
Çok sipahun hayin oldu
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Yandı Kötü başdan başa
Kim kayıl ola bu işe
Kazuga urıldı Paşa
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Yakdı kötü gibi şarun
Yok mıdur namus ve arun
Bile al gel Yeniçerin
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Sultan Korkud korkub kaçdı
Ali Paşa berü geçdi
Oyalanup az az göçdi
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Mülküne düşmen el sundı
Memleket kan ile yundı
Etmegün yiyenler döndi
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Gör Kızılbaşun halini
Zulme uzatdı elini

Tutmasun Osman ilini
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Müslümanlar zebûn oldu
Erkek diři bagbun oldu
Katı büyük kırgın oldu
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Yiyenler senün ni'metün
Saklamadılar hürmetün
Yaradan vire fırsatun
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Sultan Ahmed varamadı
Yezid cengin göremedi
Kaçtı yezid duramadı
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Ali Paşa ardın sürdi
Yorgun leřker ile erdi
Başında yazusın gördi
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

řeytan-kulı düřdi anda
Başı yuvalandı kanda
Fitneler koptı cihanda
Yetiş koca hünkâr yetiş

Ey Me'âlî aceb haldür
Kızılbaşun işi âldür
řüphesüz kanı helâldür
Yetiş Gâzi Hünkâr yetiş

Edith Ambros (hzl.) (1982). *Candid Penstrokes The Lyrics of Meâlî, an Ottoman Poet of the 16 th. Century*. Berlin: K. Schwarz. 189.